

A dokumentumszolgáltatás alakulása a német könyvtárakban 2003 óta

2002 előtt: az e-mailes dokumentumküldés virágzó korszaka

A német tudományos könyvtárak támogatásáért felelős intézmények (a tartományok kormányai) és a német közös jogkezelő szervezet (*Verwertungsgesellschaft Wort = VG Wort*) között 2002 végéig élt egy olyan megállapodás, amely szerint a könyvtárak bármilyen ügyfelüknek küldhettek e-mail mellékletként cikkmásolatokat. Nagyon alacsony jogkezelési díjat számítottak fel, két eurót egy dokumentum elküldéséért. Erre az egyezményre és az akkor hatályban levő szerzői jogi törvényre alapozva a „subito” dokumentumküldő szolgáltatást végző cég (*subito eV*) nagy forgalmat bonyolított le, 2002-ben 94 országba mintegy egymillió dokumentumot küldött el, és összesen ötmillió euró jogkezelési díjat fizetett be ezért a VG Wortnak.

2003: az elektronikus dokumentumküldés megszűntetése

A 2003-as esztendő változásokat hozott. A fentebb említett, VG Worttal kötött egyezményt nem hosszabbították meg, mert német és külföldi kiadók azt állították, hogy a német szerzői jog nem engedi az e-mailes továbbítást, csak fax vagy posta lehetséges. Az *NKKE (Német Kiadók és Könyvterjesztők Egyesülete = German Publisher's and Bookseller's Association, a Börsenverein des Deutschen Buchhandels)* törvénytelennek tekintette az elektronikus dokumentumküldést, ezért a VG Wort a kiadók véleményére alapozva olyan egyezményt kötött az állammal 2003. január 1-i hatályba lépéssel, amely csak a postai és faxon továbbított dokumentumküldést támogatta német könyvtárakból német ügyfeleknek.

A *subito eV* cég azonban azon a véleményen volt, hogy az e-mailes továbbítást a német szerzői jog nem tiltja, és ezért folytatta ezt a tevékenységét a

német nyelvű országokba. A többi országba kizárólag könyvtári ügyfeleinek küldött elektronikusan dokumentumokat.

2004: Az NKKE, a kiadók és az STM kiadók fellépnek a subito ellen

Az NKKE, a kiadók és az STM kiadók 2004 júniusában beperelték a subito-t és ugyanebben az évben a konfliktust kiterjesztették a Német Nemzeti Orvostudományi Könyvtárra is (*Zentralbibliothek MED = ZB MED*), ők is alperesek lettek. A meg egyezés eredményeként a ZB MED külföldre leállított mindennemű dokumentumszolgáltatást (e-mail, fax, posta).

Ezzel egy időben a legnagyobb külföldi kiadók követelték a német szerzői jogi törvény reformját, az Európai Bizottsághoz terjesztették be panaszukat, miszerint a német kormány nem alkalmazza helyesen a 2001/29/EK európai parlamenti irányelvet.

Párhuzamosan a fenti lépésekkel a legnagyobb kiadók tárgyalásokat kezdtek a subitoval, hogy általános licencszerződéseket kössenek. A helyzet végül is nagyon komplikált volt és a német szerzői jog megújítása elkerülhetetlenné vált.

2003–2005: német törvényhozási folyamat

A kiadók keményen bírálták a német törvényhozási tevékenységet, amikor megkísérelték az EU-irányelvet áttenni a hazai jogszabályokba. Az úgynevezett második kosárba (*Second basket*) kerültek az irányelv nem kötelező jellegű szabályai, amely „Második törvény a szerzői jog szabályozására az információs társadalomban” (*Zweites Gesetz zur Regelung des Urheberrechts in der Informationsgesellschaft*) végül is 2008. január

elsejétől van hatályban. A vitába szálltak a könyvtárosok a kutatás és az oktatás érdekeit hangoztatva, és a nyílt hozzáférés mozgalom is tovább borzolta a kedélyeket. A törvényhozási folyamatot a 2005-ös váratlan választások lelassították.

2005–2007: két subito elleni ítélet

Közben tovább folyt a per a subito ellen. 2005 decemberében Münchenben született egy olyan ítélet, hogy végfelhasználók felé történhet elektronikus dokumentumküldés, de a könyvtárak között nem. Az ítélet végrehajtására nem kerülhetett sor, mert mind a könyvtárak (könyvtárak között miért nem?), mind a kiadók (végfelhasználóknak miért?) megtámadták. A fellebbezés eredménye 2007 májusában az lett, hogy semmilyen elektronikus dokumentumszolgáltatás nem engedélyezett, bár a bíróság megállapította, hogy a német törvényhozás nem használta ki az EU-irányelvben említett kivétel lehetőségét a német jogba való átültetés-kor. Az ítéleteknek végül is volt nagy jelentőségük, mert mindenki tudta, hogy a német szerzői jogi törvény módosítása elkerülhetetlen.

2006–2007: subito egyezmények németül és nem németül beszélő országokkal

Időközben a subito számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a szerzői jogi törvényt meg fogják változtatni, és tevékenységének jogi alapja lényegében meg fog változni, ezért tárgyalásokat kezdett nemzetközi kiadókkal, hogy jövőbeni licencmodelleket dolgozzanak ki.

A tárgyalások nem voltak egyszerűek, hiszen rengeteg összetevőt kellett végigvizsgálni: számlázási folyamatok, felhasználói csoportok, kiadói ellenőrzés, jogdíjak, DRM használat kérdései. 2006-ban született meg egy mintaegyezmény, 2008-ban pedig egy további, a németül beszélő országokkal kedvezőbb feltételekkel.

2008: új német szerzői jogi törvény

2008 januárjától van hatályban a már említett második törvény. A tudósok, kutatók erőfeszítései ellenére – kevés kisebb horderejű kivételtől eltekintve – a kiadók érdekei kerekedtek felül. Az elektronikus dokumentumküldést az új törvény nem engedélyezi, általánosan csak a postai és a

faxon való továbbítás lehetséges korlátozások nélkül.

A törvény 53a paragrafusa alapján elektronikus továbbítás csak a következő módon lehetséges: ha maga a kiadó egyéni használatra nem ajánlja fel az elektronikus módon való dokumentumküldést, akkor ezt a könyvtár megteheti. Üzleti partnerek felé azonban csak a postai út vagy a fax jön szóba továbbra is. Mindennemű dokumentumszolgáltatás (posta, fax, elektronikus) esetén a könyvtár jogdíj fizetésére köteles a jogkezelő szervezetnek (pl. VG Wort).

A mai helyzet, a nemzeti licenck hatása

Az új törvény miatt a dokumentumszolgáltatók (subito, TIB = Technische Informationsbibliothek) szorgalmasan kötik a licenszszerződéseket a teljes szöveg szolgáltatása érdekében a kiadókkal. A subito már 40 kiadóval kötött közvetlen szerződést, ezen felül a *Szerzői Jogkezelő Központtal* (CCC = Copyright Clearance Center, USA) 2009 szeptemberétől van egyezsége azoknak a kiadóknak, amelyeket a CCC képvisel.

A subito dokumentumküldő szolgáltatásában továbbra is előnyben részesíti a nyomtatott anyagok beszkenyelését és e-mailben küldését. Más szolgáltatók, mint például a TIB inkább a digitális példányokra szereznek be licenceket és úgy teszik lehetővé a hozzáférést. Bár ez utóbbi gyorsabb, könnyebb és jobb minőséget nyújt, de a felhasználók mégis az előbbit kérik többször, mert az az olcsóbb.

Németországban a *Német Kutatói Közösség* (DFG = Deutsche Forschungsgemeinschaft) felelős a német nemzeti licenck beszerzéséért. 2004 óta két alapvető licenckelési modellt működtetnek, a klasszikus modell keretén belül a kutatói közösség részére 100%-osan az ő finanszírozásukkal teljes folyóirat-archívumokat és teljes szövegű adatbázisokat szereznek be, a résztvevői modellben a kurrens évfolyamokat fizetik elő az érdekelt könyvtárakkal közösen. A nemzeti licenckre 50 millió euró felett költöttek több mint 100 termék megvásárlására. A dokumentumszolgáltatók számára az így elérhető cikkek már „elvesznek”, vagyis a piacukat jelentősen beszűkítik egyrészt az interneten egyre nagyobb számban jelen levő nyíltan hozzáférhető anyagok, másrészt a nemzeti licenck által beszerzett digitális források.

TMT 58. évf. 2011. 7. sz.

/ROSEMANN, Uwe – BRAMMER, Markus: Development of document delivery by libraries in Germany since 2003. = *Interlending & Document Supply*, 38. köt. 1. sz. 2010. p. 26–30./

(Burmeister Erzsébet)